

Αισθημάτων νομίσματα

του Βασίλη Βασιλικού

Ο «Ερωτικός Παπαδιαμάντης»

Εκτός από το «έτος Ελύτη», για το οποίο γράψαμε σε προηγούμενο τεύχος μας, το 2011 είναι και το «έτος Παπαδιαμάντη», με διπλή μάλιστα αφορμή: για τα 150 χρόνια από τη γέννησή του στη Σκιάθο και 100 χρόνια από το θάνατό του στο γενέθλιο νησί, όπου επέστρεψε άρρωστος από την Αθήνα στις 29 Νοεμβρίου του 1910 για να αφήσει την τελευταία του πνοή στις 3 Ιανουαρίου του 1911.

Λίγο πριν πεθάνει, σημειώνει στον πρόλογο του βιβλίου *Ερωτικός Παπαδιαμάντης* (εκδόσεις Πατάκι) ο ανθολόγος Χριστόφορος Λιοντάκης: «έψαλε το τροπάριο *Την χείρα σου την αφαιμένη* και ζήτησε να διαβάσει Σαίξπηρ από την αγγλική έκδοση που είχε πάντα κοντά του».

Και πράγματι, η ανθολογία έτσι όπως είναι αρθρωμένη, με τα διηγήματα όλων των περιόδων του συγγραφέα, μας αποκαλύπτει έναν «άλλον Αλέξανδρο», βαθιά πληγωμένο από μίαν άγνωστη αιτία, που όμως η πληγή αυτή τον βοηθά να διεισδύσει με τρομακτική τρυφερότητα στις ερωτικές πληγές των άλλων.

Γιατί, όπως οσοστά σημειώνει ο ποιητής Λιοντάκης στην εισαγωγή του *Η κρυφή πληγή*: «Η σοβαρή διαμάχη για το έργο του Παπαδιαμάντη διεξάγεται ανάμεσα στους υπέρμαχους της ελληνορθόδοξης παράδοσης και στους μελετητές με επιστημονικές μεθόδους [...] οι οποίες υποβαθμίζουν τη λογοτεχνική αξία του έργου του, εμπλεκόντας το σε άσκοπες ηθολογικές κατατάξεις και μάταιες κοινωνιολογικές αναλύσεις [...]». Τα τελευταία χρόνια προστέθηκε και μια τρίτη κατηγορία, η οποία ακολουθώντας ψυχαναλυτικές ερμηνείες καταλήγει σε εξωφρενικά συμπεράσματα. Διαβάζοντας τον *Ερωτικό Παπαδιαμάντη* σαν να επρόκειτο για αυτοτελές πια έργο του συγγραφέα, εκείνο που εντυπωσιάζει είναι η βαθιά γνώση του της ψυχολογίας των ανεκπλήρωτων ερώτων. (Θάλασσα του ανεκπλήρωτου που τόσα μου κρατείς). Εκτός από το πρώτο διήγημα της ανθολογίας *Θέρος-Έρος* (με όμικρον), που τελειώνει με ένα απροσδόκητο happy end: «Και μετά τρεις μήνες τελείτο ο γάμος του περιπαθός ερώτος Κωστή μετά της περικαλλούς κι εναισθητού Ματούλας. Και η αγαστή και θεσπέσια παρθενική καλλονή,

το κορύνωμα του έαρος, επέπρωτο να παραδώσει τα σκήπτρα εις το αδουώπητον θέρος-έρος» (δηλ., παντρεύτηκαν).

Στο δεύτερο διήγημα υπάρχει ως ηρωίδα μια μόλις έφηβη, η Πολύμνια, που μαζί της είναι αθεράπευτα ερωτευμένος ο κατά τέσσερα χρόνια μικρότερός της συχωριανός, ο διασολεμένος Χριστοδουλής. Το διήγημα τελειώνει:

«Και η Πολύμνια απέθανεν ή υπανδρεύθη; Αγνώσθ, ίσως κι εσύ επίσης (ο συγγραφέας γράφει σε έναν ανώνυμο αποδέκτη). Κι ο Χριστοδουλής; Έγινε ναυτικός περίφημος, αλλ' από ετών δεν ήκουσες τι περί αυτού. Ίσως να επήγε εις την Αμερικήν καθώς τόσο άλλοι. Και συ; Φιλοσοφείς, ως εγώ, και ουδέν πράττεις».

Όμως εγώ είχα την τύχη να συναντήσω τον Χριστοδουλή στα τέλη της δεκαετίας

Ο Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης και ο Κωνσταντίνος Καβάφης δεν αξιώθηκαν εν ζωή να δουν το έργο τους να κυκλοφορεί σε βιβλίο!

του '50, όταν οποιόδαζε τηλεόραση στην Αμερική, «ολόγυρα σε μιαν άλλη λίμνη», την Καγιούγκα, έξω από την πόλη του Ithaca, New York, κοντά στα σύνορα του Καναδά με τους καταρράχτες του Νιαγάρα, μια πόλη πιο γνωστή για το πανεπιστήμιό της, το Κορνέλ, όπου δίδασκαν ο Βλαντιμίρ Ναμποκόφ λογοτεχνία κι η γραμματέας του νεκρού Τρότσκι Κοινωνιολογία. Είχε περάσει τα 70, αλλά ήταν ακόμη κοταναάτος, ιδιοκτήτης μιας αλυσίδας εστιατορίων στην περιοχή. Κι αυτός, από τη Σκιάθο, είχε ακούσει για τον Alex Pappas που έψελνε ωραία κι αγαπούσε το καλό κρασί, μα δεν είχε διαβάσει τίποτε δικό του. Όσες φορές, μου είπε, επιχειρήσε, δεν καταλάβαινε τη γλώσσα. Του φαινόταν κινέζικα. Με τα χρόνια, ξέχασε και τα λίγα ελληνικά του και πλέον...

Του είπα ότι ήταν ο μικρός ήρωας σε ένα διάσημο διήγημα του συντοπίτη του, που μιλούσε για το δικό του πάθος όταν ήταν πτωχικός, για κάποια Πολύμνια. Ο Ch-

ris the Greek δεν θυμόταν καμία «Πόλυ». «Πώς την είπες;» «Πολύμνια», του λέω. «A, yes, yes, I...» Μα δεν πετάρισε τίποτε στο βλέμμα του.

Τότε (1959) έγραφα κι εγώ ένα διήγημα υπό μορφήν επιστολής που απευθυνόταν στον Αλέξανδρο Παπαδιαμάντη, το οποίο συμπεριέλαβε φέτος στον αφιερωματικό τόμο *Αίνος στον Αλέξανδρο Παπαδιαμάντη* ο Θανάσης Νιάρχος (από τις εκδόσεις Καστανιώτη) και που τελειώνει με την ίδια φράση: «Φιλοσοφείς, όπως εγώ, και ουδέν πράττεις».

Όλα αυτά εξηγούν πόσο μας έχει επηρεάσει, εμάς τους συγγραφείς, το έργο του Σκιαθίτη. Θασάτης εγώ, νόμιμα διαβάζοντας τον ότι έγραφε για το νησί μου. Τα ναύδρια και τα γραϊδία τα γνώριζα από πρώτο χέρι. Η φύση με τη θάλασσα στο βορεινό Αιγαίο είναι ίδιες παντού. Εκείνο που διαφέρει είναι η γλώσσα του. Μιας και σ' αυτήν ακριβώς βρίσκεται το μυστήριο της μαγείας. Μια καθαρεύουσα μοναδική σε ποίηση που, όταν θέλουν να τη μεταγλωττίσουν στη δημοτική «για να την καταλαβαίνουν και οι νέοι», μοιάζει – για να θυμηθούμε τον στίχο του Χριστιανόπουλου – σαν «κλασική μουσική σε ταβέρνα». Κι ως μην μιλήσουμε για τη μετάφραση σε άλλες γλώσσες. Σ' αυτές, μόνον η πλοκή μετρά. Μα η μεγαλύτερη πλοκή του Παπαδιαμάντη είναι στην κινηματογραφική τεχνική του μοντάζ. Πλοκή άλλη δεν υπάρχει. Η τεχνική της αφήγησης είναι η μεγάλη πλοκή. Η οποία, μη συνεπικουρούμενη από τη γλώσσα του, γίνεται μη πλοκή. Ολόκληρο το μυθιστόρημα *Χρήστος Μηλιώνης* είναι ένα μονταρισμένο για «γύρισμα» κινηματογραφικό έργο. Δεν χρειάζεται κανείς να γράψει το σενάριο. Σενάριο είναι το ίδιο το μυθιστόρημα, πλάνο με πλάνο, καρτέ σχεδόν με καρτέ. Αν οι σκηνοθέτες μας αγαπούσαν το διάβασμα, θα είχε ήδη γίνει τρεις φορές ταινία.

Και να σκεφτεί κανείς, μες τον κατακλυσμό των βιβλίων που μας βομβαρδίζουν, βιβλία που δεν αντέχουν στη συλλογική μνήμη πάνω από εξάμηνο, ότι ο οποιοδήποτε πεζογράφος μας, ο Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης, και ο μεγαλύτερος ποιητής μας, ο Κωνσταντίνος Καβάφης, δεν αξιώθηκαν εν ζωή να δουν το έργο τους να κυκλοφορεί σε βιβλίο! ■